

De straathoekwerker als etnograaf.

Rik Pinxten, Universiteit Gent.

1. straathoekwerk: van expert naar gedeelde competentie
2. straathoekwerk als zorg tgo als interactieve studie van de mens
3. straathoekwerk als bewaking tgo interactief burgerschap
4. de rol van zichtbaarheid in machtsstructuren
5. duurzaam samenleven vergt kennis en erkenning van alle competenties, vs disciplineren en burgerlijkheid
6. de rol van vertellingen in groeiend burgerschap

1. sociaal werk: van expert tot medemenselijke bemiddeling:

Straathoekwerkers worden in hun functie en in hun maatschappelijke status op een bepaalde manier ingevuld. Met de dualisering in de maatschappij, nog verstrekt in tijden van economische crisis, zien we toch een risico dat de taak van het straathoekwerk zou verglijden naar een soort expertise voor opvang van wie door de officiële politieke programma's afgeschreven werd. De focus, wordt dan gezegd, van politieke partijen en zelfs van drukkinggroepen komt meer en meer te liggen bij de middenklasse en de verdediging van de belangen en voorrechten van dat deel van de bevolking. Die kritiek werd reeds geuit door linkse bewegingen ten aanzien van de christen- en sociaal-democratische partijen en groepen, maar wordt nu ook regelmatig bij de expliciet rechtse en eerder populistisch gerichte partijen en bewegingen gehoord.

Straathoekwerkers worden de professionelen die alle mensen aan de onderkant, die uit de middenklasse gevallen zijn of er nooit toe zijn kunnen opklimmen, verzorgen, tellen, bezig houden of anderszins 'bedienen'. In de steeds toenemende tendens naar professionalisering wordt van hen dan een expertise verwacht over deze groep van mensen: de straathoekwerker moet cijfers kunnen voorleggen over hun aantal, hun probleemtipes, hun levenspatroon.

Deze benadering heeft op zich reeds twee effecten, waarvan ik me afvraag of die gunstig kunnen genoemd worden. Ten eerste worden de mensen die uit de boot van het zogenaamde ‘mainstream’ bestaan vallen in één maatschappelijk segment ondergebracht. Daarbij wordt verwacht dat alle mensen in dat segment maatschappelijk of cultureel ook gemeenschappelijke kenmerken zouden hebben, en de straathoekwerker is de professioneel die voor die mensen de oplossingen zou in huis hebben. Elk leven is echter uniek en relatief onvoorspelbaar. Het categoriseren van een groep (i.c., degenen die uit de boot vallen) vanuit de kenmerken van de ‘mainstream’ (i.c., het consumerende middensegment) is geen neutrale daad. Het verwachten van expertise van degenen die door de maatschappij aangesteld zijn om dit uitval-segment te begeleiden, is een vreemd effect.

Ten tweede is het de vraag of de maatschappij op deze manier niet aan een basisdemocratisch en een humanistisch principe verzaakt, dat nochtans in de geest van het solidariteitsdenken van vele generaties werd uitgebouwd. Door de straathoekwerker als ‘professionele specialist’ voor armen en daklozen te bekijken voert de afspraak van solidariteit van de gehele gemeenschap ten aanzien van alle burgers af en creëert een permanente uitzonderingsplaats voor de groep die niet ‘meekan’. In het denken dat ik hier ontwaar is geen plaats voor verschil, noch voor tijdelijke terugval. Mensen die uitvallen kunnen dan enkel nog, door de hulp van de professionelen, in een of andere zin als ‘probleem’ behandeld worden. Praktisch is het dat wat ik zie wanneer men dan sociale werkers introduceert in het medicaliseringsdenken of in het criminaliseringsdenken. In het eerste geval wordt het probleem als een ziekte beschouwd en enkel nog via (para)medische zorg benaderd: verslavingsbehandelingen, hygiënische sessies. In het tweede geval worden domiciliëringplicht en onveiligheidsgevoelens sturend om deze mensen vooral buiten de maatschappij te houden en in een statuut van (semi-)criminele personen te denken. In het Amerikaanse model, ook overgenomen in Frankrijk en Nederland, wordt dat treffend gevat in de titel van Wacquant’s boek: *Straf de armen* (Wacquant, 2007).

In mijn appreciatie is dit een typische uitloper van een trend die gekoppeld is aan het economische systeem waarin we over de voorbije twee eeuwen zijn beland. Opvallend is daarbij dat sinds de invoering van de industrie medio 19de eeuw in Europa, en nu over nagenoeg de hele wereld het nomadenbestaan verboden is geworden. Positief heet het dat iedereen een domicilie moet hebben: dat moet omdat de overheid op die manier legerdienst (vroeger) en belasting kan organiseren, naast de uitvoering van wetten in het

algemeen. De manier waarop die ‘verplichte sedentaire bestaanswijze’ ingevoerd werd, is echter door andere manieren van overleven als crimineel te gaan bestempelen. Zo zijn de zigeuners, maar ook alle andere rondtrekkende groepen voor de keuze gesteld: zich vastzetten op een daartoe bestemd stuk grond (een kamp van de gemeente) of opgejaagd worden als landloper of misdadiger. Ook de beroemde nomaden elders in de wereld vallen ondertussen onder een vergelijkbare wet: de Tuareg in Noord Afrika zijn een bekend voorbeeld.

Jongeren met moeilijkheden werden in de praktijk van de jaren ’60 van vorige eeuw met bijzondere ‘heropvoedingmaatregelen’ begeleid. In de huidige tijd klinkt de roep naar gevangnissen voor minderjarigen steeds luider. Zo ook nu de armen: in plaats van zorg te verstrekken vanuit een algemeen maatschappelijke solidariteit tekent zich een tendens af om ook deze andere manier van bestaan als crimineel te bestempelen. Wacquant toont hoe de privatisering van het gevangeniswezen in de VSA deze tendens verstrekt en tegelijk de aantallen sterk de hoogte injaagt. Het is in dit kader dat we de huidige positie van de straathoekwerker moeten bekijken, denk ik. De rol van deze professioneel zal immers door de overheid in deze termen gedacht worden.

Het voorstel dat uit de teksten van dit boek naar voren komt is een invulling van straathoekwerker van een heel andere orde dan die van bewaker, of politionele kracht. Volgens mijn begripen wordt een dergelijke sociale werker een persoon die capaciteiten en gebreken in de vaardigheden van mensen kan op het spoor komen, inschatten en waar mogelijk respectvol in hun waardigheid laten, zodat mensen met een hogere zelfwaarde voort kunnen. Dat wil in de eerste plaats zeggen dat de straathoekwerker meer een etnograaf dan een criminoloog moet zijn. Hij moet de individuele capaciteiten leren zien en in hun eigenheid beschrijven, niet vanuit de waardegeladen en beoordelende positie van de dominante norm. Natuurlijk zal die norm een deel van het verhaal zijn, want de gekwetste mens is dat vaak doordat de norm niet strookt met het eigen aanvoelen, willen of verlangen. De norm is echter ook door mensen gemaakt, en –zoals gezegd met betrekking tot nomadisme- hij verandert ook over de generaties.

Mijn voorstel is dat de straathoekwerker zich bewust moet zijn van de context en van de veranderingen in die context in de neoliberale maatschappij (en haar inertie) waarin we ons bevinden. In dat opzicht zou zij of hij dan ook beducht moeten zijn voor de expertpositie die aan het straathoekwerk wordt toegedicht of toegedeeld. In de mate dat de

omschrijving van expertise dwingender wordt, verdwijnt de cliënt meer en meer op de achtergrond, doordat die een stempel of een categorie wordt eerder dan een individuele mens met zijn particuliere eigenaardigheden. Wanneer nu de straathoekwerker kiest voor de mens (in nood) in plaats van te werken vanuit een expertisekader, dan zal haar of zijn rol veel meer die van bemiddelaar of tussenpersoon worden. Dat wil zeggen, de expert wordt geacht een bijzondere kennis te hebben, die als het ware ‘toegepast’ kan worden op de casus, hoe die er ook uitziet. In het geval van de bemiddelaar is dat niet zo: die laatste redeneert en handelt vanuit de eigenschappen, verzuchtingen en mogelijkheden van de individuele mens of groep waarmee hij te maken heeft, en zoekt hoe de eisen en eigenschappen van de omgeving en die van de individuele vrager/cliënt samen sporen, uit elkaar lopen of eventueel botsen. De keuze en de waardering is echter niet aan de bemiddelaar, die enkel faciliteert, luistert en relaties aanstipt. De vrager/cliënt blijft in hoge mate het ijkpunt voor keuze en waardering. Een dergelijke opstelling verschilt in praktijk scherp van en zal soms in conflict komen met de met autoriteit beladen positie van de straathoekwerker als expert in het maatschappelijke krachtenveld.

2. Straathoekwerk als etnografie:

In een opstelling over het straathoekwerk als bemiddeling in plaats van expertise is er mogelijkheid om de methode van werken anders te oriënteren, lijkt me. Eerder dan meten en controleren of de norm die de expert belichaamt gehaald wordt, kan nu een zeer kwalitatieve en meer empathische of begrijpende verkenning van de wereld van kennis, waarden en normen van de cliënt aangezet worden. Dit is het punt waar de etnografie een manier van werken kan leveren.

Historisch was vele oude etnografie ook ingebed in een normatief en waardengeladen denkpatroon over de subjecten en volkeren die bestudeerd werden: zij waren ‘primitief’. Dat impliceerde meteen dat wij ontwikkeld waren, en dat hun overtuigingen, gewoonten en waarden hoogstens als curiosum uit een imaginaire geschiedenis van de mensheid konden gezien worden. Bijgevolg en als vanzelf werden de methodes van onderzoek, en zelfs de begrippen over mens, overleving, man/vrouw, religie enzovoort van de hoger geachte eigen cultuur als ‘maatstaf’ gebruikt waartegen de andere culturen (als mindere vormen ervan) werden afgemeten. Met de ontwikkeling van systematisch en langdurig etnografisch veldwerk vanaf de Eerste Wereldoorlog, en later met de dekolonisering van

de wereld (jaren '50 en '60 van vorige eeuw) kwam hierin een fundamentele verandering. Met de inzichten uit langdurig kwalitatief onderzoek via etnografie groeide een beeld over de mensheid van 'eenheid in diversiteit': we zijn op biologische en verschillende andere domeinen duidelijk één soort, maar de kleinere en grotere verschillen tussen mensen en culturele groepen kunnen niet simpelweg als gradaties van een universele eenheid beschouwd worden. Diversiteit of verschillen bestaan tegelijk met een solide eenheid. Het beoordelen van verschillen als hoogcultuur of primitief, als meer of minder ontwikkeld of als voor of achter in de tijd blijkt een vorm van ideologie te zijn en geen wetenschap.

Door af te stappen van de houding van expert en zich op te stellen als interactieve onderzoeker wordt de kloof tussen subject (i.c. de dakloze of kansarme) en de onderzoeker verkleind:

-de subjecten wordt daardoor minstens een eigen kennis of expertise gegund over hun eigen situatie: als mens levend in zijn specifieke omstandigheden weet de dakloze of de kansarme wat een dergelijk leven meebrengt. Hoe overleef ik? Wat kan ik belangrijk vinden? Welke waarden hebben een betekenis in deze omstandigheden en hoe raken zij (of niet) aan de mainstream waarden die de straathoekwerker toch ook deels zal hebben? Als geen ander is de dakloze of kansarme 'expert' terzake, zoals de patiënt zonder enige twijfel het eigen lichaam beter heeft gevoeld en beluisterd dan de dokter die hem gedurende een uur zal onderzoeken.

-de taal, de gevoeligheden, de betekeniswereld, de sociale afspraken die gelden in de wereld van de kansarmen en daklozen zijn gekend en zelfs noodzakelijke kennis voor de subjecten. De onderzoeker zal ze maar leren kennen door met de subjecten te praten, met hen mee te leven en hun vertrouwen waardig te zijn. Dit is een kwetsbare positie voor de onderzoeker, helemaal verschillend van de positie van de expert. Aan de andere kant is het duidelijk uit antropologisch onderzoek dat slechts op die manier de wereld van de subjecten dichter en dieper kan gekend worden. Zoals een collega het eens uitdrukte: als mens ben je een ongelooflijk verfijnd registratie-instrument, met die bijzonderheid dat hoe meer je jezelf kan geven, hoe meer je ook zal terugkrijgen.

De expert geeft binnen heel strenge grenzen, namelijk als autoriteit en niet als kwetsbare medemens. De veldwerker stelt zich kwetsbaarder op en zak dus ook meer terugkrijgen, wanneer vertrouwen gewonnen wordt.

-vanaf het ogenblik dat de straathoekwerker zich meer als een veldwerker of etnograaf opstelt wordt hij of zij ook meer opgenomen in de leefwereld van de subjecten. Aan de

ene kant betekent dit dat een reeks kwalitatieve methodes dan kunnen gebruikt die door de antropologen en de kwalitatieve sociologen worden gebezigd: linguïstische betekenisonderzoeken, inleefperspectieven, participerende observatie en zelfs initiaties. Aan de andere kant stelt zich precies daardoor een probleem dat bij de expert of de kwantitatieve onderzoeker niet of minder pregnant aanwezig is: de onderzoeker moet zich behoeden voor het ‘verinboorlingen’ (‘going native’). Dat wil zeggen, de sympathie of het begrijpen kan zo groot worden dat de onderzoeker deel wil worden van de leefgemeenschap van zijn subjecten en de rol van hulpverlener of onderzoeker volledig opgeeft. In de praktijk betekent dit dat de eigen inzet volkomen gerelativeerd wordt en dat men stopt om de behoefte of nood van de ander nog te zien. Voor de onderzoeker is daarmee de spanning tussen de posities van insider en outsider natuurlijk weg, maar voor de subjecten is dan ook de hulp die eventueel kan verwacht worden van de straathoekwerker om de eigen minderheids- of behoeftige positie wat te remediëren, volledig uit het zicht verdwenen.

3. bewaking tegenover medeburgerschap:

Alle sociale werk is ook een politieke opstelling. In de voorbije decennia blijkt een gestage toename van de criminalisering van armoede en kansarmoede jammer genoeg in onze rijke landen een feit te zijn. Het baanbrekende werk van Wacquant (2007) kan hier vermeld worden. In zijn boek ‘Straf de armen’ vat deze onderzoeker samen wat er de voorbije decennia gebeurd is in twee domeinen, die hij voor het eerst en zeer overtuigend, samenbrengt in één analyse: de statistieken en opvattingen over criminaliteit en toename van gevangenzetting, en die over de armoede. In zijn oefening rond deze twee trends in de VSA vond de auteur dat de (gedeeltelijke) privatisering van het gevangeniswezen leidde tot een exponentiële groei van het aantal gevangenisplaatsen, juridische dossiers tegen burgers samengaand met een reële daling van de criminaliteitscijfers (aantal misdaden). Tegelijk zag hij dat de armoedebestrijding spectaculair afnam in volume, en de programma’s en voorzieningen smolten als sneeuw voor de zon. Nader onderzoek duidde aan dat de armen in grote aantallen werden ‘gecriminaliseerd’ en van straat geplukt werden om de private gevangenissen te bevolken. Dat is ook de betekenis van de titel: het armoedeprobleem wordt ‘opgelost’ door de armen van de straat te halen, in een juridische procedure te betrekken en op te sluiten in de gevangenissen. Het probleem wordt daardoor in de publieke ruimte niet meer zichtbaar. De groep zelf wordt niet geholpen maar tot een juridische probleemgroep gemaakt. Na de medicalisering van de minderheidsgroepen is

hier nu een criminalisering aan de gang. Opvolgend toont Wacquant hoe de conservatieve regeringen in Frankrijk en in Nederland in de jaren '90 en 2000 een 'inhaalbeweging' maakten voor die landen, waardoor het bijbouwen van gevangenissen voor bijzondere groepen (armen, daklozen, migranten, vluchtelingen) een reeks minderbedeelden in feite in een criminele categorie worden ingedeeld.

Ook hier is het belangrijk om de politieke implicaties van de rol van bemiddelaar, i.c. straathoekwerker, goed door te denken. Als vanzelf wordt aan straathoekwerkers gevraagd om ook 'cijfers' te verzamelen, of worden overheidsonderzoeken besteld die 'de omvang van het probleem in kaart brengen' (bijvoorbeeld in de maand februari 2009: hoeveel daklozen telt Brussel nu precies?). De opstelling van de individuele straathoekwerker en van de straathoekwerkers als groep is hier belangrijk: willen zij zich op dergelijke manier zien, en hoe onderhouden zij dan hun subtiele contactbasis met hun cliënten? Zijn ze geloofwaardig voor hen wanneer ze al of niet vrijwillig in deze manifeste tendens naar mogelijke criminalisering (of gewoon juridificering) van de maatschappij meestappen? En wat is de rol van de overheid en van de publieke opinie terzake? Is hierover een expliciet debat gevoerd in de publieke ruimte, want dit is een duidelijke maatschappelijke keuze: weg van de solidariteit met kansarmen naar een privilegedenken en-doen voor de beter gesitueerden, die de kansarmen in een reservaat van uitgeslotenen onderbrengen, met de hulp van de sociale werkers die de tussenschakel vormen. Dit zijn fundamentele keuzen die expliciet en democratisch moeten besproken en beslist worden. De bekende literatuur uit de jaren '50 e, '60 van de vorige eeuw liet ons al een voorafspiegeling zien: denken we maar aan romans als 'Brave New World', '1984', en andere dergelijke literatuur.

Het is niet fair en zeker niet democratisch om dergelijke opties stilzwijgend door te drukken zonder inspraak van de bevolking als geheel. Het is nog minder verdedigbaar om dit bemiddelingswerk door zachte, maar aanhoudende druk op de tussengroep van sociale werkers in de praktijk te laten verglijden tot een bewakingsfunctie. Straathoekwerkers worden in een dergelijk regime de cipers voor bepaalde groepen buiten de muren van de penitentiaire instellingen.

4. de rol van zichtbaarheid in machtsstructuren:

Dit is een volgend moeilijk punt in deze discussie. Aansluitend op het vorige punt betoog ik dat straathoekwerkers in hun positie van tussenpersonen (tussen de dominante

maatschappij en degenen die daarin niet of onvoldoende aan bod komen) inderdaad in een acute en intrinsieke politieke situatie zitten. Dat wil zeggen, ze kunnen niet anders dan zich bewust zijn van de machtsverhoudingen, zoals die impact hebben op hun cliënten. Dit gaat natuurlijk niet om de enigszins abstracte en overkoepelende politieke macht van de internationale of zelfs van de nationale politiek. De beslommingen en keuzes van een president van de VSA of ook van een Minister in België of Vlaanderen hebben zelden directe tastbare impact op het dagelijkse van de concrete particuliere kansarme. Maar een klimaat van angst, zoals dat bijvoorbeeld aangezet werd door de reacties op 11 september 2001 in de VSA (met een intens patriottische reactie tegen de vermeende ‘aanval tegen Amerika’, zoals Al Gore dat beschreef in columns en boeken) of door de roep voor ‘meer blauw op straat’ bij een vreselijk occasioneel gebeuren zoals een schietpartij of een aanval op een crèche door mentaal en sociaal labiele individuele moordenaars, zo’n klimaat van angst doet macht scherper aanvoeld worden. Er wordt een stuk marge voor overleg, keuze en vertrouwen weggeveegd en de sfeer van wantrouwen van elke mens tegenover de medemens wordt als ‘natuurlijke houding’ geïnstalleerd.

Het akelige aan deze trend is dat wantrouwen als basis voor een samenleving nooit kan omgezet worden tot vertrouwen, hoeveel bewaking en beveiliging en andere machtsinstrumenten men ook ontplooit. Integendeel, elke verdere machtsontplooiing wordt, in de ogen van de media en van de gemiddelde burger een argument dat het oorspronkelijke rechtvaardigt: waarom is anders die machtsontplooiing nodig? Dit is het bekende principe van de ‘self-fulfilling prophecy’. Tegelijk staat ons een hele literatuur ter beschikking, uit de eeuwenlange beschaving vanaf de Griekse tragedies tot vandaag, en uit de sociale wetenschappen, die aantoont dat macht meer corrumpeert naarmate ze langduriger en absolueter wordt. Dat is een tragische waarheid. Toch blijft het alternatief weinig aantrekkelijk voor de burger, eens de spanning (materieel of anderszins) in een maatschappij licht stijgt: vertrouwen moet een kans gegeven worden als basishouding ten einde een optimalisatie van welzijn en ook van welvaart te kunnen garanderen. Met controle tegen misbruiken, zeker, maar eerst een investering in vertrouwen. En dat vertrouwen relativeert de macht en beperkt ze in de tijd.

Ook in dit geheel past de straathoekwerker zich in. Mijn oproep is om dit bewust en met inzicht in de gevolgen van elke particuliere opstelling te doen. Want wanneer de straathoekwerker, als één van de verschillende partners in het maatschappelijke weefsel, zich aan de kant van een oncontroleerbare of vanzelfsprekende macht schaart, dan voegt hij onwillekeurig toe aan het wantrouwen van mens tot mens. Het is dan de vraag hoe hij

de relatie met de cliënten of subjecten nog kan invullen? Is het straathoekwerk niet in wezen gebaseerd op een diepe vertrouwensrelatie, en zoniet wat kan de inhoud dan zijn? Aan de andere kant, wanneer hij vertrekt van dat gevoel van vertrouwen onder mensen, moet hij noodzakelijk afkerig zijn van macht en machtskringen? Ik denk het niet, maar de ruimte voor kritiek en overleg moet wel gegarandeerd blijven (zoals in een gezonde democratie) zoniet wordt het vertrouwensstatuut van het straathoekwerk in diskrediet gebracht. Deze subtiele evenwichtsoefening is, denk ik, een intrinsiek gegeven van dit werk. Het spreekt vanzelf dat vele en diepe menselijke vaardigheden aangesproken worden om een dergelijke taak te kunnen aanvatten, en zeker om ze langdurig te kunnen uitvoeren. Aan de andere kant spreekt het vanzelf dat de maatschappij, en met name haar gezagsdragers de opdracht hebben om de vrijheid en ademruimte voor de uitoefening van die taak te garanderen in een democratie, en dat ten koste van een eenvoudige en lineaire machtsoefening te laten gebeuren.

5. Kennis en vaardigheden versus disciplineren en burgerlijkheid:

Ook zonder mensen te criminaliseren heeft de sociale werker, en zeker ook de straathoekwerker te maken met begrippen als normaliteit en afwijking van de dominante norm. In een dergelijk normatief perspectief kan het werk opgevat worden als een vorm van disciplineren aan de gangbare norm: de sociale werker zou de deviante gedragvormen kunnen opsporen en ombuigen tot de norm. Dat hoeft geen slecht bedoelde instelling te veronderstellen: met de beste bedoeling hebben het christelijke Westen en de Islam gedurende eeuwen de rest van de wereld naar de eigen norm en normaliteit willen omscholen. Vermits het bij beide als uitgangspunt gaat om een onbetwistbare autoriteit, is een of andere vorm van disciplineren de gemakkelijk gevonden oplossing. Het spreekt vanzelf dat dit een onproblematische houding is voor degene die de eigen overtuigingen en de aangehouden mensvisie niet in twijfel trekt. In de voorbije decennia, met het tanen van de geloofsaanhang in onze streken, is de burgerlijke visie op mens en maatschappij in de plaats gekomen. De psychotherapeut H. Hermans beweert dat na de christelijke, de moderne en de postmoderne modellen nu een opkomende norm te detecteren valt die van het individu vraagt om dialogische kwaliteiten hoog aan te slaan, en ook te ontwikkelen. Hermans (2004) stelt voorop dat de burger van vandaag in staat moet zijn om een min of meer grote mix te maken van religieuze, seculiere en lifestyle-elementen uit diverse tijdperken en zelfs uit verschillende culturen.

Die mix wordt dan in een relatief welvarende omgeving in een dialogisch evenwicht beleefd. Hoewel Hermans een interessant punt maakt, is het onmiskenbaar zo dat de “zacht gespleten persoonlijkheid” die hier als model wordt naar voren geschoven, in de eerste plaats is voorbehouden voor wie zich economisch beschut of veilig weet en bovendien of net daarom een groot psychisch evenwicht kan opbouwen. Het zal niet verwonderen dat de cliënten van de straathoekwerker aan geen van beide voorwaarden beantwoordt. Daarom, hoe interessant en zelfs beloftevol de voorstellen van Hermans ook zijn voor een goed deel van de existentieel onstabiele, maar economisch welvarende jongere generatie van vandaag of morgen, de (klein)burgerlijkheid die ze als norm inhouden sluit meteen een heel pak mensen en groepen uit. De vluchteling deelt dit ervaren van de wereld niet, evenmin als de dakloze of de kansarme. Die ervaringscategorieën opleggen of als waardemeter gebruiken betekent dat het model van burgerlijkheid wordt als enige, evidente of zelfs (vroeger) als natuurlijke model wordt voorgehouden. In de oude christelijke en islamitische traditie heette dit inderdaad ‘natuurlijk’, namelijk zoals de godheid het aan de mens had toegezegd of opgelegd als tweede natuur voor de mens. Vandaar naar de methode van disciplineren of correctie door disciplineren die we gewoon geweest zijn, was slechts een kleine stap.

Tegenover dit gehele complex kan de etnograaf-straathoekwerker de optie aanhouden dat kennis moet opgebouwd worden, en dat een gevarieerd geheel van menselijke vaardigheden aan de orde zijn. Het engagement in deze beide keuzes, en de ruimte die dan gecreëerd wordt om die te laten primeren, zullen een totaal ander uitzicht geven aan het werk zelf, zoals aan de relatie tussen werker en cliënt. Ik verklaar me nader.

De etnograaf-straathoekwerker erkent dat de wereld van de cliënt een (sub)cultuur is ten opzichte van degene die hij of zij zelf beleeft. Dat wil zeggen dat niet a priori geweten is hoe de leefwereld van de cliënt eruit ziet. Het enige dat de etnograaf kan doen is trachten die wereld te verkennen. In de hedendaagse antropologie betekent dit dat hij of zij via indringende interactie in een vertrouwensrelatie de cliënt probeert te begrijpen en in te schatten. Het is belangrijk te beseffen dat daarbij het beeld dat geconstrueerd wordt evenzeer door de cliënt als door de etnograaf wordt opgebouwd, want ze zijn verbonden in de onderneming van kennisconstructie. De etnograaf-straathoekwerker tracht in kaart te brengen wat het betekent om burger of mens te zijn in de context en vanuit de beperkte kansen van de cliënt. Het spreekt daarbij vanzelf dat het in kaart brengen van de kennis en

de vaardigheden van de cliënt, met intensieve hulp van die laatste, een voorzichtige en menselijk gesproken indringende onderneming is voor beiden: het subtiële en soms ook grotere verschil van leefwereld tussen beiden veronderstelt wederzijds respect en vertrouwen, en dat is per definitie een stuk moeilijker dan het zogenaamd ‘objectief’ classificeren van anderen. Bovendien zal blijken dat de opvattingen, waarden en normen van de cliënten niet minderwaardig of ‘onontwikkeld’ zijn, maar functioneel voor de leefsituatie waarin hij zich bevindt. De keuze voor een eenvoudig ‘aanpassen aan de burgerlijke norm’ wordt dus minder evident. Ik weiger me te laten verleiden om therapeutische of politieke voorstellen tot ‘oplossing’ of ‘bijsturing’ te formuleren, maar wil enkel duidelijk maken dat de houding tegenover de cliënten grondig verandert door deze visie en de methode van onderzoek (in plaats van louter behandeling).

6. de rol van vertellingen in groeiend burgerschap:

Dit is een boek dat bestaat uit verhalen. In dit geval gaat het over de verhalen van de kansarmen, in hun relatie met de straathoekwerker. Het gaat ook over de wereld en de beleving van zichzelf en anderen door de mensen die niet de norm zijn in onze maatschappij van consumptisme en burgerlijk fatsoen.

Verhalen vertellen is een essentieel deel in de socialisering van mensen. Na de periode van disciplineren (in de behavioristische psychologie) en computer-gestuurde cognitieve opvoeding, is de psychologie er eindelijk terug aan toe om het belang van verhalen vertellen terug in focus te brengen. J. Bruner (1991), een van de belangrijkste Amerikaanse psychologen uit de voorbije eeuw, de man die aan de grondslag lag van de inhaalbeweging voor de Amerikaanse scholen onder President Kennedy (toen de Russen een spoetnik lanceerden en daarmee de Amerikanen onverwacht en schokkend voorbijstreefden), heeft in een recente publicatie uitbundig geargumenteed dat verhalen helemaal niet bijkomstig of passé zijn. Integendeel, zonder verhalen, zo betoogt hij, worden mensen geen sociale wezens, maar hoogstens eenzijdig opgebouwde computers. En computers zijn dom, asociaal en niet in staat om een maatschappij op te bouwen. Mensen wel, als ze tenminste een sociale opvoeding krijgen. Verhalen vervullen daarbij een onvervangbare rol als mede-opvoeders.

Ik stel voor dat we de verhalen uit dit boek als bijdragen zouden zien voor onze sociale opvoeding. Dan leren we mensen kennen, en leren we er misschien ook menselijk mee omgaan.

Referenties.

Bruner, J. (1991): The narrative construction of reality. *Critical Inquiry*, 18 (1). 1-21.

Hermans, H. (2004): Dialoog en misverstand. Soest: Nelissen.